

Jan Mráček - rytec nejkrásnější známky světa

Obr. 1: Nejkrásnější známka světa za rok 1974.

Lieslerovi - oprávněně blahopřály. Trochu stranou přitom zůstal podíl autora rytiny vítězné známky - rytce Jana Mráčka, jehož jméno v této souvislosti tehdy nezmínily ani

Když v mezinárodní anketě italského filatelistického časopisu *Il collezionista* byla jako nejkrásnější poštovní známka světa roku 1974 zvolena československá známka 1,20 Kčs z emise Mezinárodní hydrologická dekáda, vzbudilo to mezi naší filatelistickou i nefilatelistickou veřejností značnou pozornost. Zprávu o vítězství přinesly snad všechny sdělovací prostředky a autoru výtvarné předlohy známky - Josefu

články uveřejněné ve *Filatelii*. První z nich /1/ dokonce nesprávně uvedl, že zvítězila známka 2 Kčs z téže emise, jejímž rytcem však byl Jindra Schmidt. Správnou informací o vítězství známky 1,20 Kčs přinesl až článek s příznačným názvem *Sólo pro Josefa Lieslera* /2/.

Pouhé dva malé články ve *Filatelii*, z nich jeden dokonce s nesprávnou informací, navíc v obou bez jediné zmínky o autorovi rytiny vítězné známky - je kupodivu, že tak významnému mezinárodnímu úspěchu naší známkové tvorby, pozitivně vnímanému celou veřejností, byla právě ve filatelistickém tisku věnována tak malá pozornost. Jana Mráčka však takový přístup nejspíš vůbec nepřekvapil - byl na něj totiž zvyklý. Sám svoje umění nikdy nestavěl na odiv a navíc naprosto postrádal schopnost sám sebe propagovat. Pozornost tisku by ho tedy asi uvedla do rozpaků. A pokud už za ním, jako za uznávaným rytcem našich bankovek a známek, nějaký novinář přišel, jejich rozhovor započal nejspíš slovy - neříkejte mi Mistře, vždyť jakýpak já jsem Mistr ...

Pilný a svědomitý

Jan Mráček se narodil 6. října 1909 v Praze na Smíchově. Jeho tatínek, Vilém Mráček, který se narodil v roce 1877 v Brně, byl úředníkem v advokátní kanceláři - tehdy se vznešeně říkalo, že je advokátním sollicitátorem. Maminka, Josefa Mráčková, rozená Kasíková, která se narodila v roce 1889 ve Strašicích u Mýta, se vyučila švadlenou, ale byla v domácnosti.

Malý Jan byl jedináčkem. Se svými rodiči postupně bydlel na Smíchově, ve Vysočanech a nakonec v rodinném domku v Šestajovicích u Prahy. Po pěti třídách obecné školy absolvoval ještě čtyři měšťanky v Občanské škole chlapců ve Vysočanech. Žák byl spíše průměrný, na posledním vysvědčení z roku 1925 měl šest jedniček, pět dvojek a tři trojky, v kolonce písemné práce je hodnocení úhledné, v kolonce náboženství je uvedeno katolické.

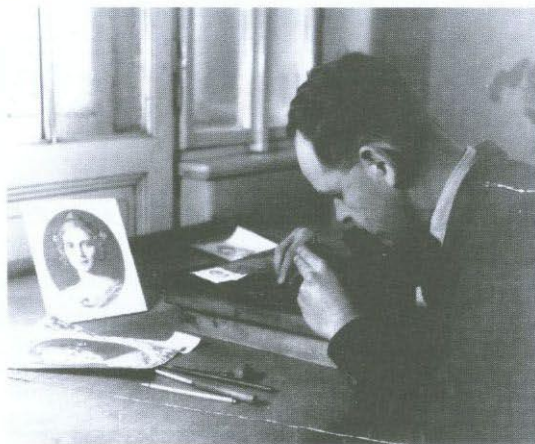
Karel Habr¹⁾ v článku uveřejněném v Mladém filatelistu /3/ uvádí, že rodina Mráčků měla vztah k umění - tatínek hrál na klavír i na mnoho dalších hudebních nástrojů a dovedl prý po prvním poslechu zahrát bez not jakoukoliv melodii. Rodiče se zalíbením pozorovali Janovy pokusy modelovat z hlíny či obkreslovat obrázky z časopisů. Když se pak po měšťance rozhodovali, kam jejich syn půjde, zda na studia nebo do učení, zvolili nakonec učební obor rytec. Jestli se Jan do učení tolik těšil nebo jestli byla u Mráčků na syna taková přísnot, to už se dneska asi nedovíme. Každopádně do něj nastoupil hned následující den po skončení školní docházky, aniž si užil jediný den svých posledních prázdnin.

Od 1. srpna 1925 se tedy Jan Mráček čtyři roky učil rytečtví v Pichlově ryteckém závodě v Praze 7, Pod Letnou 10. V knize učňů Společenstva rytců, smaltovníků a výrobců kaučukových razítek v hl. m. Praze byl zapsán pod číslem 178/352. V dílně se zhotovovala i strojová a ruční poštovní razítka, na nichž uční rytli název pošty a datumová kolečka. To byla vlastně první práce Jana Mráčka pro československou poštu. S trochou nadsázky se dá tedy říci, že jako rytec pro naši poštu s přestávkami pracoval v období neuvěřitelných šesti desítek let. V roce 1929 získal výuční list, 12. září 1929 složil tovaryšskou zkoušku a na vysvědčení na odchodnou bylo uvedeno hodnocení pilný a svědomitý. Po celou dobu učení navštěvoval současně i odbornou ryteckou školu a kurzy kreslení, rytí dřevorytů, anatomie a figurálního kreslení v Grafické škole Mánes.

Příčinil bych se získati si spokojenost...

Krátce po skončení učební doby nastoupil Jan Mráček vojenskou prezenční službu, kterou vykonával od 1.10. 1929 do 21.3. 1931, zpočátku jako voják 1. horského pěšího pluku, odkud byl později přeřazen do Vojenského zeměpisného ústavu v Praze - Dejvicích. Po ukončení vojenské služby nastoupil jako rytec u firmy Josef Kubias v Praze 2, Spálená 30, kde pracoval od roku 1931 do roku 1942. V průběhu té doby navštěvoval různé večerní kurzy, například kreslení a rytí dřevorytů u profesora Karla Tondla na Státní grafické škole v Praze, kde mu bylo vystaveno potvrzení o absolvování kurzu v délce 80 hodin v první polovině roku 1934.

Jako zaměstnanec firmy Kubias podal v prosinci roku 1937 svou první žádost o "přijetí do služeb tiskárny Národní banky jako rytec". V krasopisně psané žádosti uvádí, že pracuje "na všech zvláště pak jemných pracích jakož i rytinách pro ocelotisk". O tom, jak velký význam svému případnému přijetí do tiskárny přikládal, svědčí i závěrečná formulace žádosti: "V případě přijetí do služeb váženého ústavu příčinil bych se získati si spokojenost svých p.p. představených." Na originále žádosti jsou připsány spisové poznámky - návštěva dne 26.1. 1938. Dělal

dobrý dojem, stále v zaměstnání (nyní hrubý příjem 260 Kč). Do tiskárny Národní banky tehdy ještě přijat nebyl, protože všechna rytecká místa byla obsazena, ale byl vyzván k předložení ukázek svých prací, pokud chce zůstat v evidenci žádostí o místo.

10. září 1938 se na Smíchově oženil se stejně starou slečnou Albinou Nozarovou, úřednicí v nakladatelství. Narodila se v Horním Ročově v okrese Louny, její tatínek byl železničářem, maminka byla v domácnosti. O hezkém vztahu Jana Mráčka k rodičům svědčí i fakt, že mu na svatbě byl za svědka jeho tatínek. Manželé zpočátku bydleli v Praze - Vršovicích, na tehdejší třídě Krále Jiřího 733, pozdější třídě SNB, v roce 1951 se přestěhovali do Prahy 3, na Floru, do Jičínské ulice č. 3. Byt 1 + 1 byl v pátém patře bez výťahu a vedlo do něj přesně 112 schodů.²⁾ O patro výš měl Jan Mráček podkrovní ateliér, kde vznikaly rytiny většiny jeho známek. Uvědomíme-li si, že v tomto bytě a ateliéru pan Mráček žil a pracoval rovných 35 let, vlastně až do blížící se osmdesátky, a po celou tu dobu několikrát denně zdolával oněch 112 schodů, svědčí to minimálně o jeho dobré fyzické kondici. V roce 1985 však její i jeho paní schody přece jen začaly zmáhát, a tak se pokusili o směnu bytu ve stejném domě, ale do nižšího patra. Dochovaly se dopisy Českého fondu výtvarných umění a federálního ministerstva spojů, adresované ONV v Praze 3, ve kterých směnu bytu doporučují s odůvodněním, že pan Mráček je významným tvůrcem našich známek a bankovek a navíc už nemocný člověk. Přes tato doporučení se směna nepovedla, a tak si Mráčkoví nakonec museli pomoci sami. Na sklonku života se přestěhovali do jiného domu v Praze 3, na Žižkově, kde získali byt v 1. patře.

Rytem Tiskárny bankovek

Žádost o přijetí v tiskárně banky skutečně nezapadla a po více než čtyřech letech, v dubnu roku 1942, byl Jan Mráček vyzván ke složení rytecké zkoušky, na jejímž základě byl 23. dubna 1942 přijat do tiskárny bankovek Národní banky pro Čechy a Moravu jako rytec - figuralista, v originále německy a česky psané pracovní smlouvy se uvádí Kupferstecher. Jeho nástupní plat činil 561,60 Kč týdně. Jeho prvním vedoucím byl Bedřich Fojtášek, od roku 1960 pak Jindra Schmidt. V lékařské zprávě z té doby se o panu Mráčkově uvádí - nekuřák, abstinent, výška 174 cm, váha 65 kg.

1/ Jméno Karel Habr bylo pseudonymem známého filatelistického publicisty dr. Jaromíra Hořce.

2/ Shodou náhod se později stal tento byt na 7 let domovem současného šéfredaktora časopisu Filatelie.

V tiskárně bankovek Jan Mráček pracoval nepřetržitě až do 30.6. 1972, tedy více než 30 let. Zpočátku pracoval na studijních rytinách našich i zahraničních bankovek, jako první samostatnou práci si v roce 1944 zvolil portrét Bedřicha Smetany podle kresby Maxe Švabinského. Ten byl později vybrán pro přípravu přední strany bankovky 5000 Kč, vydané po osvobození v roce 1945. Mráčkovými nejznámějšími rytinami bankovek, které jsme měli jistě všichni nesčíslněkrát v ruce, jsou přední strana zelené stokoruny s hutníkem a rolníci z roku 1961, zadní strana červenohnědé padesátikoruny se Slovnaftem z roku 1964, poslední jeho práci pak byla zadní strana modré dvacetikoruny s Janem Žižkou z roku 1970.

Manželství Mráčkových bylo bezdětné. O osobním i pracovním životě Jana Mráčka tak vypovídají hlavně jím sepsané životopisy, příkládané v padesátých a šedesátých letech k pracovním dotazníkům. V dotazníku z roku 1951 Jan Mráček mimo jiné uvádí: "S rodinou žiji v souladu. Do budovatelského úsilí jsem se zapojil tím, že jsem odpracoval 24 dnů na brigádách a podal jsem zlepšovací návrh v oboru leptání gilloche na zlatou zarážku, za kterýžto návrh jsem byl odměněn peněžitě. Ve straně KSČ jsem od roku 1945 a mám funkci nástěnkáře." V jiném dotazníku z té doby píše: "V SCSP jsem od založení stále, v KSČ od 26. května 1945, před válkou jsem politicky organizován nebyl, byl jsem členem Soko-

la, bavilo mě cvičení, dále jsem byl skautem." Ke svému zdravotnímu stavu uvádí lakonické "ujde".

Pro dokreslení nahlédněme i do přehledu příjmů. V roce 1947, kdy Jan Mráček pracoval jako grafický technik tiskárny platidel, činilo jeho hrubé služné 64.408 Kčs ročně, v roce 1948 68.328 Kčs, v roce 1949 73.214,30 Kčs. V lednu roku 1953 činil jeho měsíční plat 7.050 Kčs. V roce 1950 mu byla vyplacena odměna 200 Kč za zlepšovací návrh "negativní guilloche". Ve zlepšovatelském hnutí působil i v dalších letech, kdy byl dvakrát vyhodnocen za své zlepšovací návrhy při leptání. Zúčastňoval se i brigád, například na patronátním státním statku.

V roce 1954, ve svých 45 letech, utrpěl Jan Mráček vážný úraz levého oka.^{3/} V informaci pro posudkovou lékařskou komisi, sepsané ve Státní tiskárně cenin 25.4. 1957, se o tom píše: "V roce 1954 se poranil na jednom oku a po dlouhém ošetřování na I. oční klinice se vrátil do zaměstnání roku 1955. Na jeho vlastní žádost mu byla umožněna rekonvalescence tím, že mu nebyly určovány žádné ry-

3/ Od rodiny Jana Mráčka jsem se při shromažďování podkladů k tomuto článku dozvěděl, že k úrazu oka mělo dojít už v jeho mládí, a to při jízdě na motorce. V osobních materiálech uložených v archivu Státní tiskárny cenin v Praze však o tomto úrazu nejsou žádné záznamy, první zmínkou o něm je až citovaná informace pro posudkovou lékařskou komisi z roku 1957, kde se uvádí, že k úrazu došlo v roce 1954.

Obr. 2: Dva otisky rytiny známky 2 Kčs A. Puškin 1949, s podpisem autora výtvarné předlohy K. Švolinského; na prvním z nich je vidět, že původně byla připravována známka s nominální hodnotou 8 Kčs.

Obr. 3: Pět otisků zachycujících postupný vývoj rytiny známky 1,50 Kčs J. V. Stalin 1949 a dále otisk téže, ale upravené rytiny, vydané později jako známka k úmrtí J. V. Stalina 1953.

Obr. 4: Tři otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 3 Kčs V. Majakovskij 1950 a dále otisk rytiny známky 1,50 Kčs z téže emise.

Obr. 5: Čtyři otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 3 Kčs Z. Fibich 1950 a dále otisk rytiny známky 8 Kčs z téže emise.

Obr. 6: Čtyři otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 3 Kčs Pražské jaro 1953.

Obr. 7: Dva otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 3 Kčs 50. výročí úmrtí dr. Emila Holuba 1952 a dále otisk rytiny známky 5 Kčs z téže emise.

Obr. 8: Tři otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 2 Kčs Sjedenocenná tělovýchova 1952.

Obr. 9: Otisk rytiny známky 3 Kčs Den čs. armády 1952 a dále dva otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 2 Kčs z téže emise; tato hodnota nakonec nebyla v této podobě použita.

Obr. 10: Čtyři otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 3 Kčs Spisovatelé 1953.

tecké úkoly a svěřována mu jiná práce, která oči nenamáhá. Když pak bylo zjištěno, že s. Mráček rytecky pracuje soukromě, byl upozorněn na nemožnost takového stavu věci, kdy je závodem poskytována maximální možnost rekvalifikace, jejíž výsledky jsou vlastně znehodnocovány jinde vykonávanou ryteckou prací - pravděpodobně za ztížených podmínek (spěšná práce při umělém světle a pod.). S. Mráček na toto upozornění reagoval prohlášením, že nereflkuje tedy na ohledy ze strany závodu a že si přeje být zaměstnán ryteckými úkoly."

V tiskárně však tehdy nebyl dostatek ryteckých úkolů, a proto byl Jan Mráček 1.7. 1957 zařazen jako dozorcí úředník v administrativní skupině s hrubou měsíční mzdou 1.030 Kčs (970 Kčs mzda + 60 Kčs osobní ohodnocení). K rytí bankovek se vrátil až počátkem 60. let prací na zelené stokoruně z roku 1961. V roce 1972 odešel Jan Mráček do důchodu jako rytec oddělení XIII. Jeho vyměření důchodu činil 1.623 Kčs.

Ale ani v důchodu rytectví neopustil. Až do své smrti 12.10. 1987 pracoval doma zejména na rytinách československých poštovních známek.

Známky - mimořádná práce domácí

Jan Mráček, jak jsme si už řekli, nastoupil do tiskárny bankovek v roce 1942. Rytci tiskárny byli přitom tradičně i autory rytin našich poštovních známek; bylo tedy je otázkou času, kdy se Jan Mráček pokusí vstoupit i na toto pole. Doba okupace byla v naší známkové tvorbě velkým předělem. Postupně ji opustili K. Seizinger a B. Heinz, dvojice rytců, kteří byli tvůrci naprosté většiny našich známek tištěných v období ČSR I technikou ocelotisku. Ke známkové tvorbě se naopak po 15 letech vrátil J. Goldschmied a rytí známek se začal věnovat i J. Schmidt. Ti byli také autory rytin všech československých ocelotiskových emisí vydaných v prvních třech letech po osvobození. Teprve v roce 1948 vstoupila do naší známkové tvorby trojice nových rytců - J. Švengsbír⁴¹, L. Jirka a J. Mráček.

Na rozdíl od tiskárny bankovek, pro kterou rytiny zásadně zhotovovali její zaměstnanci, tiskárna známek rytec nezaměstnávala a československá pošta si rytiny objednávala na základě jednorázově uzavíraných smluv. V prvních poválečných letech byli, s výjimkou J. Goldschmieda a J. Švengsbíra, všichni tehdejší rytci známek - J. Schmidt, L. Jirka a J. Mráček - zaměstnáni v tiskárně bankovek a pro rytí známek museli vždy získat souhlas Národní banky československé. V archivu Státní tiskárny cenin se dochovalo několik takových povolení, obvykle obdobného znění: *Tiskárně bankovek. Věc - vrytí poštovní známky. 15. ledna 1949. K Vašemu dopisu z 12. t.m. sdělujeme, že souhlasíme s tím, aby rytec p. Jan Mráček vryl k žádosti poštovní správy poštovní známku, která má být vydána k výročí únorových událostí. Zmíněnou práci provede rytec jako mimořádnou práci domácí v mimoslužebním čase. Národní banka československá, obchodní správa.*

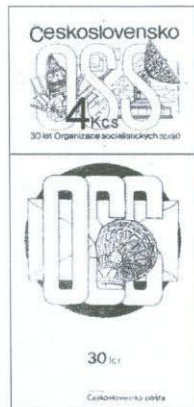
Obr. 11: Otisk rytiny první známky vypracované Janem Mráčkem - hodnota 5 Kčs M.M. Hodža z emise 100. výročí Slovenského povstání 1948, k níž vryl i kupon.

První Mráčkovou prací pro československou poštu byla rytina známky 5 Kčs M.M. Hodža z emise 100. výročí Slovenského povstání 1948, Prof. č. 483, poslední pak rytina známky 4 Kčs 30 let Organizace správy spojů z roku

1987, Prof. č. 2810. Mezi těmito dvěma známkami vytvořil za uplynulých bezmála 40 let více než 250 rytin našich poštovních známek a aršíků a mnoho rytin pro celiny a FDC. Jak bylo tehdy obvyklé, podílel se i na rytinách poštovních známek zahraničních, zejména těch, které byly tištěny v naší tiskárně známek.

Obr. 12: Otisk rytiny známky 4 Kčs a kresby na FDC emise 30 let Organizace správy spojů 1987, poslední vydaná známka, pro kterou J. Mráček zhotovil rytinu.

Obr. 13: Bulharsko, dva otisky rytiny známek 2 st a 5 st z emise Pohoří Bulharska 1967.

Obr. 14: Kuvajit, otisk rytiny známky 60 F, 25 let UNICEF.

Nejraději vzpomínal na svou spolupráci s Maxem Švabinským, podle jehož návrhu ryl portrét Julia Fučíka, použitý pak u dvou emisí - v letech 1951 a 1953. Řekl o ní: *"Byla to výtečná předloha a tak se mi rylo moc dobře. Když jsem pak předložil profesoru Švabinskému náčrt rytiny, byl spokojen a rozpožíval se o své práci. 'Nemyslete si, že jsem nakreslil Fučíka jen za pár večerů, ten mi dal hodně práce! Viděl jsem za jeho tvář, s níž jsem se seznámil jenom podle fotografie, jeho osobní utrpení, ale i bolest celého národa za okupace, a proto jsem ho zidealizoval a zkrásnil.'"*⁴²

Obr. 15: Otisk rytiny známky 1,50 Kčs J. Fučík 1951, které si ze svého ryteckého díla J. Mráček vážil nejvíce.

Jan Mráček byl podle pamětníků tichý, skromný, spolehlivý člověk, který přijímal úkoly jak přišly - ty velké, i ty drobnější. Sám o tom říká: *"Ne všechno, co jsem kdy vryl, stálo za to. Byly mezi tím i zcela bezvýznamné komerční věci, které jsme museli dělat, aby se člověk užíval. Ale přeče nic z toho nelituji."*⁴³ V práci byl precizní, ale podle některých pamětníků prý nebyl příliš samostatně tvůrčí. Byl vždy klidný, zdvořilý, spolehlivý, dochvilný. Ve svém oboru měl velké zkušenosti, ale nijak se neprosazoval. Skvělou vizítkou, že uměl, mu je skutečnost, že byl po tři desetiletí let zaměstnán v tom nejprestižnějším podniku, v jakém mohl tehdy rytec působit - v tiskárně bankovek. Ani tady však nedostával tolik úkolů, kolik by si možná zasloužil; oproti jiným rytcům, kteří byli zřejmě energičtější, je jeho podíl na tvorbě československých bankovek poměrně malý.

Podobně je to i u jeho tvorby známkové. Nepřímkl se k žádnému slavnému tvůrci našich známek, jako tomu bylo například u dvojic Švabinský - Schmidt či Švolinský - Jirka,

41/ Je zajímavou skutečností, že prvních pět rytců československých známek - Goldschmied, Seizinger, Heinz, Schmidt a Švengsbír - má německá příjmení.

Obr. 16: Dva otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 2 Kčs II. všeodborový sjezd 1949.

Obr. 17: Dva otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 1,50 Kčs B. Němcová 1950.

Obr. 18: Otisk rytiny nevydané známky 1,50 Kčs Dětem 1951.

Obr. 19: Dva otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 1,50 Kčs P. Jilemnický 1951 a dále otisk rytiny známky 2 Kčs z téže emise.

ani nebyl sám sobě tvůrcem, jak tomu bylo u Švengsbíra. Byly mu svěřovány spíše jednotlivé známky než celé emise. A jestli mu to vadilo? Nejspíš ano, ale nikdy to nedal najevo, nanejvýš, jak mi řekl jeden pamětník, snad trošičku na ostatní tiše žárlil ...

Háček

Přes všechnu svou disciplinovanost nevyhnul se Jan Mráček občasným drobným provozním kolizím s vydavatelem známek i s tiskárnou. Šlo vesměs o otázku dorytí háčku v nápisu Československo, které rytci měli provádět až v tiskárně pod dohledem pověřeného pracovníka. Toto opatření mělo zřejmě jednak zamezit případnému soukromému tisku známek, ale zejména umožňovalo jednoznačně rozlišit zkusmé tisky zhotovené rytcem před předáním rytiny tiskárně od zkusmých tisků zhotovených v tiskárně po jejím předání. Například dopisem z 30.5.1979 jej na tuto povinnost výslovně upozorňuje vedoucí známkové tvorby federálního ministerstva spojů; protože jde o cyklostylovaný formulář, do nějž je pouze doplněno jméno a adresa rytce, týkal se problém s háčkem nejspíše více rytců a tento dotaz jim byl zřejmě rozeslán hromadně.

V Záznamu o nedodržení podmínek smlouvy při zhotovení rytiny příležitostně poštovní známky ze 4. února 1983

Obr. 20: Dva otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 40 h J. Fučík 1953.

Obr. 21: Dva otisky rytin známek 75 h a 1,20 Kčs z emise Povolání 1954.

Obr. 22: Otisk rytiny známky 80 h Tělovýchova a sport 1954.

Obr. 23: Otisk rytiny známky 60 h Hrad a zámek 1960.

je Janu Mráčkovi vytýkáno konkrétní nedodržení uvedené zásady, a to u rytiny známky 4 Kčs z emise 60. výročí ČSA. Říká se tu: "Při přejímce rytiny ... bylo konstatováno, že grafik a rytec Jan Mráček v rozporu s uzavřenou smlouvou provedl již dotožovení celé rytiny, včetně vyrytí háčku nad písmenem 'C' v názvu státu. K jeho dorytí došlo bez úmyslu. Grafik a rytec Jan Mráček byl znovu upozorněn na nutnost dodržování příslušného ustanovení smlouvy."

Podíváme-li se na otisky rytin československých známek nejen Jana Mráčka, ale i řady dalších rytců, u některých háček v názvu státu chybí, u dalších je pouze naznačen či proveden obrysovou linkou bez šrafování, u jiných je proveden zcela. Je zajímavé, že výskyt háčku nemá žádnou souvislost s obdobím, kdy rytina byla zhotovena, což by mohlo vyplývat ze zvýšeného důrazu na tuto věc ze strany vydavatele či tiskárny v určitých údobích. Naopak, jsou celé emise, kde u některých hodnot je háček zcela proveden a u jiných zcela chybí. Podle dosud známých otisků rytin se tedy zdá, že povinnost dorytát háček v názvu státu až při předávání rytiny v tiskárně považovali rytci obecně za nemístné puntičkářství ze strany vydavatele, kterým se není třeba příliš vzrušovat.

O peníze jde až v první řadě

Možná není bez zajímavosti, jak vlastně byli rytci tehdy odměňováni. Například za rytinu známky 1,20 Kčs Hydrologická dekáda, která později zvlétla v mezinárodní anketě a byla vyhodnocena jako nejkrásnější známka světa roku 1974, obdržel Jan Mráček od federálního ministerstva spojů celkem 9.900 korun hrubého, z toho za rozkresbu 1.900 Kčs a za rytinu 8.000 Kčs. Známká byla tištěna pětibarevným ocelotiskem z plochých desek, takže bylo třeba zhotovit pět rytin pro jednotlivé barvy, a na jednu rytinu tedy vychází 1.600 Kčs. Bylo to hodně nebo málo? Jak se to vezme. Rytí známek je činnost vyžadující mimořádnou přesnost a opatrnost, při níž i malá chyba může zhatit vlastně už skoro hotové dílo. Sám autor o tom říká: "Než známku vyryje, často se s ní rytec pěkně potápí. Stačí, když se mu začne ulamovat špička rytky, pak mohou vzniknout na hladké destičce nepřijemné škrábance. Jsou-li menší, dají se hned ještě opravit, s většími už je potřít, hrubou chybou už nedokáže nikdo zahladit a pak nezbyvá nic jiného než začít znovu." [4]

Dneska už nám částka 1.600 korun za jednu rytinu asi nepřipadá nijak závratná, ale v roce 1974 představovala vlastně celý měsíční důchod Jana Mráčka. Z toho můžeme odvodit, že pro rytce byla práce na poštovních známkách zajímavá nejen z prestižního hlediska, ale představovala pro ně i nezanedbatelné zvýšení jejich příjmu. Bez zaji-

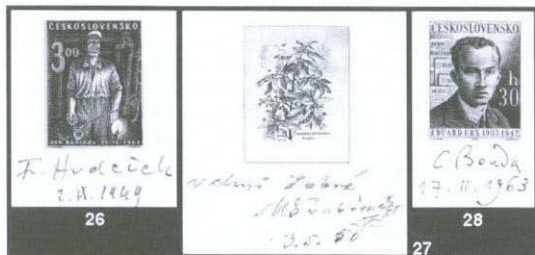

mavosti není ani otázka zdanění - zatímco mzda rytce plynoucí z jeho pracovního poměru byla zdaňována progresivně se zvyšující daní z příjmu, na jeho mimopracovní výdělečnou činnost se vztahovala daň z literární a umělecké činnosti, která byla pronikavě nižší.

Byl to vlastně obdobný případ, jak jej znali všichni výkonní umělci v období socialismu - herci, zpěváci, výtvarníci a další. Ti všichni v zaměstnání (samozřejmě pokud nebyli na volné noze) pobírali nevysoké mzdy, normálně zdaněné, a za svou další uměleckou činnost mimo zaměstnání pobírali honoráře nepoměrně vyšší, z nichž jim byla strhávána mnohem nižší daň.

... asi bych zase dělal rytce!

Jan Mráček pocházel ze spíše skromných poměrů. Jeho tatínek byl sice úředníkem, ale o své kariéře si nejspíš mnoho nemyslel. Svědčí o tom jeho poznámka k synovi, když se rozhodovali, kam půjde po škole. Tehdy mu řekl doslova: "Takovým úředníkem, jako jsem já, to můžeš být vždycky!" /3/. Příbuzní Jana Mráčka i jeho manželky byli vesměs lidé práce, v dotaznících u jejich jmen uvádí povolání soustružník, šofér, zemědělec, topič, většinou s poznámkou člen KSČ. Myslím, že sám Jan Mráček se považoval spíše za řemeslníka než za umělce.^{5/} Do Svazu československých výtvarných umělců byl přijat - a to ještě jen jako kandidát - až v roce 1968, tedy ve svých 59 letech. Svou práci miloval a považoval ji za velké dobrodružství. Řekl o tom: "S jistou dávkou ironie se dá říci, že jsem vlastně 'proseděl' skorem celý život. Jenže toto vysedávání za ryteckým stolem mělo v sobě často hodně dobrodružství a věřte mi, že kdybych se znovu narodil, začal bych asi zase dělat ryct." /4/

Obr. 26: Otisk rytiny známky 3 Kčs Den horníků 1949 s podpisem autora výtvarné předlohy F. Huďečka.

Obr. 27: Otisk rytiny FDC z roku 1956, k níž autor výtvarné předlohy M. Švabinský připojil poznámku "velmi dobré".

Obr. 28: Otisk rytiny známky 30 h Kulturní osobnosti 1963, s podpisem autora výtvarné předlohy C. Boudy.

Z osobních životních zkušeností Jana Mráčka i z prostředí, v němž se narodil a žil, celkem přirozeně vyplynul jeho příklon k ideálům sociálně spravedlivé společnosti, moudré řízené osvícenou komunistickou stranou. Jeho vstup do KSČ, k němuž došlo pouhé dva týdny po osvobození v květnu 1945, jistě nebyl kariéristickým manévrem, ale výrazem skutečného přesvědčení. Ostatně, svým čerstvým členstvím v KSČ si v květnu roku 1945 u svého zaměstnavatele nejspíš příliš nepolepšil. Nepolepšil si však zřejmě ani později, kdy už členství v partaji bylo pro kariéru mnohem zajímavější. Jak se zdá, jeho stranická kariéra nepřekročila onu už zmíněnou funkci nástěnkáře, kterou uvádí v citovaném dotazníku z počátku 50. let, a rozhodně mu nijak nenapomohla k získání většího počtu zakázek. Jak jsme si ukázali, jeho podíl na tvorbě bankovek i známek ve srovnání s ostatními rytci rozhodně nepatří k největším.

Budeš se smát

I když byl Jan Mráček velmi seriózní člověk, rozhodně to nebyl žádný suchar. V jeho pozůstalosti se zachovalo několik dopisů, třeba i od náhodných známých, které svědčí dokonce o úplném opaku. Například jeden hodonínský filatelista, s nímž se seznámil na zájezdu na výstavu poštovních známek Philatec v Paříži v roce 1964, mu po pěti letech napsal, že jeho klub filatelistů chystá výstavu známek a chtěl by k ní mít přílohu - rytinu od Mráčka: "Jistě by ti těch pár tisícovek za ni přišlo vhod, a tak bychom tě rádi pozvali k projednání k nám do Hodonína a mohli bychom se zastavit v některém vinném sklepě u našich dobrých známých."

Mráček mu srdečně odpověděl, a protože si uschoval průklep dopisu, můžeme z něj dokonce citovat: "Milý příteli, děkuji Ti za dopis, ale nevíš se, že Ti tak pozdě odpovídám a budeš se smát, jak Tě znám, a hodně. Napsal jsi trochu pozměněnou adresu a sice místo Jičínská jsi napsal Čínská ulice a běhalo to bůhví kde po Praze, ale čest našim poštáčkům, nakonec to přece jen doručili, sice pozdě, ale přece. Ale nejhroší na tom je, že jsi to nepopletl Ty, ale já. To se mi totiž již několikrát stalo, že když někomu říkám adresu, že to - Ji - nějak spolknou a že si dotyčný klidně píše Čínská a ještě se mě třeba zeptá, kde to prosí Vás je? Kdykoliv někomu ukazuji ty žolíkové karty s téma nahýma slečnami, vždy to trochu svedu na Tebe, že Ty jsi tam někde v malém krámečku asi jednu hodinu v noci na 'Pigalleu' za mě smlouval a docela úspěšně. Často na to rád vzpomínám. Tvou adresu jsem ztratil a nikde jsme se už neviděli. Píši si pozdravy s Brendlem, potom se vidím někdy s Karáskem, viš jak stále říká 'kde se chlapi pořád šmrcáte', dr. Biskem a to je tak asi vše. Ne snad to vyjde a zavzpomínáme si u nějaké té skleničky. Tu práci, o které píšeš, bych Vám udělal, jen je třeba to vše upřesnit jak a co, a to všechno okolo bych obstaral. Tak jestli jsi myslel, že na to ani neodepíšeš, tak bys mi křivdil." Korrespondence se čile rozvinula, vedle připravovaného tisku se v ní jedná i o konkrétním sklepě v Mutěnicích, "kde máme přítele, který už má mladé víno a zve nás na nějaký ten pohárek - je to tam prima, zvláště pro malý kruh veselých lidí".

Od poloviny 50. let nosil Jan Mráček černé sluneční brýle, kterými zakrýval své zraněné pravé oko, které bylo zcela bílé, bez duhovky. Přes svůj zrakový handicap rád řídil auto, jezdil na výlety, na hory - na Šumavu a do Tater. Autem jezdil i ve vysokém věku, když se mu blížila osmdesátka. Měl hezké, i když bezdětné manželství. Sám děti miloval. O manželce mluvil vždy velmi hezky, ale málokdy

5/ Mezi filatelisty se málo ví, že i mezi našimi slavnými rytci a tvůrci známek vůbec vládla určitá hierarchie, vyplývající zejména z toho, zda měli umělecké vzdělání či byli "pouhými" vyučenci. Někteří příslušníci skupiny "umělců" uměli těm nestudovaným dát pěkně najevo, kde je jejich místo. Třeba takový Jiří Švengsbir, absolvent UMPRUM, hned tak nějakou drobnou práci nevezal a tehdejšímu vedoucímu oddělení známkové tvorby a propagace Ústřední správy spojů Jaroslavu Zavřelovi prý na takovou nabídku leckdy opáčil: "takovou maličkost dejte raději Mráčkovi...". Ale ani absolventi uměleckých škol si mezi sebou nebyli tak úplně rovni. Slavný Max Švabinský, sám absolvent Akademie, o leckerem svém kolegově občas malinko povzneseně utrousil: "Ten je jenom z UMPRUM...".

Obr. 29: Dva otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 1,60 Kčs Sport 1959.

Obr. 30: Tři otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 60 h XXX. šestidenní motocyklová soutěž 1955.

Obr. 31: Tři otisky zachycující postupný vývoj rytiny známky 30 h Čs. lázně 1956.

Obr. 32: Otisk rytiny známky 1,20 Kčs Judaica 1967.

Obr. 33: Dva barevné soutisky rytin a hlubotiskových barev známek 30 h a 60 h Kresby terezínských dětí 1968.

Obr. 34: Tři otisky rytiny známky 60 h Historie čs. motocyklů 1975, z toho jedna kolorovaná a jedna v soutisku s hlubotiskovými barvami.

ji brával sebou, když už musel někam oficiálně jít. Žili si sami pro sebe, potrpěli si na své soukromí a dokonce si ani nepřáli, aby bylo jejich číslo v telefonním seznamu, a tak jim mohl zavolat jen ten, komu své číslo sami dali. Jeho koníčkem bylo i zahradičení, na své chatě v Louňovicích u Říčan s láskou pěstoval růže.

Filatelistou nebyl a otisků svých rytin poštovních známek si asi příliš necenil - zůstaly bez ladu a skladu nasypány v obálkách, kde ležely zřejmě od chvíle svého vzniku bez povšimnutí

mnohdy po desítky let. Filatelista však měl rád a obdivoval jejich zaujetí pro drobné odchylky v kresbě poštovních známek. Sám o tom řekl: "Nedivím se filatelistům, kteří se s takovým zaujetím dovedou probírat v celých arších a hledat na nich různé tiskové zajímavosti, nedokonalosti a vady. Tahle specializace ve filatelii se mi líbí a obdivuji, že dokáží pod lupou prohlížet tiskový arch právě vydaných známek milimetr po milimetru, až najdou nahodilé nebo typické deskové vady, objeví jiný typ apod. I když nejsem filatelistou, často se vracím k československým známkám a hlavně k těm svým." /1/

Rytecká pozůstalost v aukci Profil

V osobních i pracovních osudech Jana Mráčka můžeme najít některé paralely k osobním a pracovním osudům dalšího slavného českého rytece - Ladislava Jirky. Byli prakticky vrstevníci, oba pocházeli ze skromných poměrů, hned po ukončení základní školní docházky šli do učení na rytec, vojenskou službu vykonávali ve Vojenském zeměpisném ústavu, v období protektorátu nastoupili do Tiskárny bankovek Národní banky pro Čechy a Moravu, společně vstoupili do československé známkové tvorby emisí 100. výročí Slovenského povstání 1948, společně se podíleli na dlouhé řadě emisí československých známek a dokonce i emisí poštovních známek pro některé zahraniční poštovní správy, jejich společným dílem byly dvě československé bankovky - 50 Kčs z roku 1964 a 100 Kčs z roku 1961, skoro současně odešli do důchodu a oba se v něm nadále věnovali rytinám poštovních známek, nedlouho po sobě i zemřeli.

Paralelou je i skutečnost, že rytecká pozůstalost obou rytců zůstala zachována až do dnešní doby a byla, res-

pektive bude nabídnuta v aukcích Domu filatelie Profil. Kolekce více než 2200 otisků rytin Ladislava Jirky, o níž jsme psali v /5/, byla prodána v 16. aukci Profil /6/, kolekce více než 1180 otisků rytin Jana Mráčka bude nabídnuta 25. dubna 1998 v aukci následující /7/. Stejně jako kolekce Jirkova je i kolekce Mráčkova neopakovatelným souborem jeho ryteckého díla pro československou známkovou tvorbu, skýtajícím jedinečnou možnost jeho hlubšího studia. Abychom tento soubor čtenářům Filatelie alespoň trochu přiblížili, uveřejňujeme z něj několik ukázek.

Obr. 35: Otisk rytiny pro žlutou barvu a barevný soutisk rytin známky 1,20 Kčs Mezinárodní hydrologická dekáda 1974, která získala v mezinárodní anketě italského časopisu Il collezionista titul nejkrásnější známka světa roku 1974.

A jestliže už jsme hovořili o paralelách, zakončeme i tento článek o rytcích Janu Mráčkovi podobně, jako jsme v /5/ zakončili článek o rytcích Ladislavu Jirkovi:

Dnes jsme si přiblížili českého rytece Jana Mráčka a letmo nahlédli do ojedinelé kolekce jeho rytin. Ukázali jsme si, že vedle významného podílu na československé poválečné známkové tvorbě spolupracoval i se zahraničními poštovními správami. Nezmínili jsme se však například o jeho výtvarných předlohách známek a FDC a o známkách, které graficky upravil. Podrobnější zhodnocení bohužel už uzavřeného díla Jana Mráčka tedy teprve čeká na svého zpracovatele.

FRANTIŠEK BENEŠ

LITERATURA:

- /1/ Nováček, Jiří: Dvojí vítězství čs. známky. Filatelie, 1975, č. 14, str. 420.
  - /2/ Sóló pro Josefa Lieslera. Filatelie, 1975, č. 16, str. 505.
  - /3/ Habr, Karel: Jan Mráček. Mladý filatelista, ročník VII, 1973, číslo 1, str. 6.
  - /4/ Mráček, Jan: Život plný rytin. Katalog krajské výstavy poštovních známek, Horní Slavkov, 1975.
  - /5/ Beneš, František: Ladislav Jirka - pan rytec. Filatelie, 1997, č. 10, str. 1.
  - /6/ Katalog 16. mezinárodní aukce Profil, Praha 1997.
  - /7/ Katalog 17. mezinárodní aukce Profil, Praha 1998.
- Životopisné údaje byly převzaty z rodinného archivu Jana Mráčka a z archivu Státní tiskárny cenin Praha.